

Att utveckla yrkeskunnande genom att bli berörd och beröra – erfarenheter av dialogseminarier

Karin Bengtsson, Kerstin Bladini & Monica Naeser

karin.bengtsson@kau.se, kerstin.bladini@kau.se, monica.naeser@kau.se

Abstract

Det övergripande syftet med denna artikel är att bidra till samtalet om handledning som form för yrkeskunnandets utveckling. Artikeln beskriver en studie vars huvudsakliga syfte var att pröva dialogseminarieformen som ett alternativ till handledning. Dialogseminariemetoden utvecklades vid KTH i Stockholm för att bidra till att fördjupa yrkeskunnande. I metoden är texter, både egna och andras, ett viktigt inslag. Texterna utgör underlag för reflekterande samtal.

Under ett halvårs tid genomfördes en serie på fyra dialogseminarier tillsammans med två grupper yrkesverksamma skolsköterskor. Studiens empiriska underlag består av texter producerade av deltagande skolsköterskor samt anteckningar (idéprotokoll) från genomförda dialogseminarier.

Vår slutsats är att dialogseminaret kan fungera väl som ett komplement till handledning. I resultatredovisningen beskrivs två sammansmältningsprocesser, en över tid och en mellan person och profession. Dialogseminariet ger möjlighet för deltagarna att bli berörda och beröra. Dialogseminariet kan utifrån vårt resultat beskrivas som ett tillåtande rum, där den styrda formen skapar trygga ramar för fria och fördjupande reflektioner.

Inledning

Jag har blivit starkare som person på jobbet, att jag är jag. Jag känner mig hel. Vill inte vara utan den här resan. Jag tror att det kommer att ge tillbaka till barnen i förlängningen. (Skolsköterska, 2013)

Med denna artikel vill vi bidra till samtalet om handledning som ett verktyg för yrkeskunnandets utveckling. I texten beskrivs erfarenheter av en studie vars

syfte var att pröva dialogseminarier som ett alternativ till handledning med en grupp yrkesverksamma skolsköterskor.

Vi tre som har arbetat med studien finns vid Karlstads universitet och har ett särskilt intresse för samtal och handledning. Detta intresse har vi haft möjlighet att utveckla och fördjupa i en fristående kurs, ”Specialpedagogen som kvalificerad samtalspartner” (fortsättningsvis kallad samtalskursen). Studenterna i denna kurs är alla yrkesverksamma specialpedagoger och samtalsledare. Kursens mål är att studenterna utvecklar en fördjupad kompetens i att leda samtal med elever, kollegor och föräldrar. Vi använde oss av föreläsningar, litteraturseminarier, lärgruppsarbete, kommunikationsövningar, handledningsövningar och metahandledning. Metahandledningens syfte är att lyfta frågor och personliga dilemman hämtade från samtal i den egna verksamheten. Kursen fungerade väl men det tog lång tid innan studenterna lyfte frågor av mer specifik och personlig karaktär i metahandledningen. Vi hade en känsla av att deltagarna ofta ville visa sig ”duktiga” vilket blev ett hinder i handledningssamtalen. Vi ville också att utbildningen skulle ge studenterna redskap att utveckla en fördjupad omdömeskunskap.

Det var mitt i denna erfarenhet som två av oss lärare i samtalskursen fick kännedom om att det gavs kurser i dialogseminariemetodik på Kungliga Tekniska Högskolan, KTH, i Stockholm. Vi anmälde oss och gick kursen för att lära mer och med en tanke om att vi eventuellt skulle kunna pröva dialogseminariet som ett alternativ till metahandledning i samtalskursen.

Deltagandet gav oss inspiration att introducera dialogseminarier i samtalskursen och dialogseminarier har sedan dess varit ett återkommande inslag i såväl samtalskursen som i andra kurser där det ingår att professionalisera samtalet. Vi såg att deltagande i dialogseminarier bidrog till att öka studenters reflektionsförmåga och deras förmåga att lyssna både inåt och utåt. Studenterna knöt direkt förbindelser mellan det personliga och det professionella och kanske fördjupades deras omdömesförmåga (Bladini & Naeser, 2013).

Flera års positiva erfarenheter av dialogseminarier i kurser för lärare, väckte inspiration till att pröva dialogseminarier i en annan kontext. Hösten 2012 fick vi möjlighet att arbeta med dialogseminarier tillsammans med två grupper yrkesverksamma skolsköterskor. För oss var det intressant att pröva dialogseminarieformen tillsammans med en grupp yrkesverksamma utanför ett utbildnings-

sammanhang. För skolsköterskorna blev deltagandet i dialogseminarierna ett alternativ till den handledning de regelmässigt hade.

Innan vi går vidare och beskriver arbetet tillsammans med skolsköterskorna följer en kort introduktion till yrkeskunnande och dialogseminariet.

Yrkeskunnande i teori och praktik

- Vad är kunskap?
- Det vet jag inte, men för att förstå kunskap kanske en av de viktigaste trådarna att undersöka är just att inte veta. (Bornemark, 2009, s. 37)

Svaret i citatet ovan är den drivkraft som för oss vidare i arbetet med dialogseminarier där en icke-vetande hållning är central. Frågor om vad kunskap är och hur kunskap bildas och utvecklas har sysselsatt människor i alla tider och svaren har varierat och fortsätter att variera.

Redan Platon ställde upp huvudkriterier för vad som kan betecknas som sann och säker kunskap till skillnad från åsikter och tyckanden. Dessa kriterier har gått som en linje genom vetenskapens och filosofins historia och används fortfarande ofta när kunskap ska beskrivas. Platons efterföljare Aristoteles vidgade diskussionen om kunskap genom att tala om kunskap knuten till olika verksamheter och beskrev därmed olika kunskapsformer. Han delade in kunskap i Episteme, den vetenskapliga kunskapen eller påståendekunskapen, Techne, den praktiskt-produktiva kunskapen eller färdighetskunskapen. Fronesis, det goda omdömet, Sofia, filosofisk kunskap, samt Nous, intuition (El Gaidi, 2007).

Med denna indelning kommer den teoretiska kunskapen att utgöra en kunskapsform bland flera. I en mening kan den praktiska yrkeskunskapen, kunskapen som uttrycks i handling, sägas vara en manifestation av samtliga kunskapsformer. Den har som sin grund både praktik och teori, och innefattar omdömeskunskap liksom användandet av filosofisk kunskap och intuition. I yrken som specialpedagog och skolsköterska där mellanmänniska möten är centrala är detta tydligt. I yrkesutövandet är alla olika kunskapsformer av betydelse (Bornemark & Svenaeus, 2009).

Den praktiska yrkeskunskapen låter sig inte enkelt beskrivas i ord. Yrkeskunskapen byggs upp genom de erfarenheter vi gör i livet, både personliga och professionella, både genom teoretiska studier och i praktiska erfarenheter, samt genom reflektion. Dreyfus och Dreyfus (1980) har utvecklat en modell för utvecklingen av yrkeskunskapen i flera steg. I modellen beskrivs hur en person som ska lära sig något utvecklas från att vara novis till att bli expert. De lyfter fram reflektion som en nödvändig komponent. Det första steget i deras modell benämner de novis, det andra steget avancerad nybörjare, det tredje steget är kompetent, det fjärde steget skicklig och det femte och sista steget benämns som expert eller mästare. De argumenterar för att ju mer kunnig en person är, desto mindre beroende är hon av abstrakta principer och desto mer av konkreta erfarenheter. Bröderna Dreyfus (1980) pekar i sin modell på att det är ganska lätt att bli kompetent och att det svåra är att ta nästa steg från att vara kompetent i sin yrkesutövning till att bli skicklig. Steget mellan kompetent och skicklig innebär en kvalitativ skillnad där personen i steg fyra (skicklig) och fem (expert eller mästare) lär sig genom att reflektera över egna erfarenheter av konkreta och komplexa situationer. För att utveckla och fördjupa yrkeskunnandet krävs därför ett reflekterande förhållningssätt där generell teoretisk kunskap och unika praktiska exempel möts och bryts mot varandra.

Dialogseminariet

Dialogseminariet startade officiellt 1986 i ett samarbete mellan Dramaten och forskningsområdet "Yrkeskunnande och teknologi" vid KTH i Stockholm (Göranzon, 2001). Forskningsområdet växte fram ur ett intresse för den praktiska kunskapens epistemologi och för frågan om tradering av kunskap. Reflektion ses här som betydelsefull för utveckling av yrkeskunnande och skrivandet i sin tur som betydelsefullt för reflektionen. Två centrala personer vid utvecklandet av forskningsområdet yrkeskunnande och teknologi vid KTH var Bo Göranzon och Maria Hammarén. De utvecklade dialogseminariet i samarbete med teknikföretaget Combitech Systems som en form för att underlätta reflektion kring erfarenhetsbaserad kunskap (Hammarén, 2008). Syftet var att hitta en form för att "sätta tyst kunskap i rörelse" (s. 32) och för att bidra till reflektion kring yrkesutövarnas erfarenheter.

I dialogseminariet väcks erfarenheter till liv genom yttre impulser, erfarenheter som gestaltas i form av egna berättelser. Analogiskt tänkande, att tänka kring

likheter och skillnader mellan olika företeelser, ses som betydelsefullt och centralt för omdöme och handling och all slags problemlösning (Ratkic, 2006). I dialogseminariet lär deltagarna av varandras erfarenheter genom att reflektera kring likheter och skillnader som finns mellan olika företeelser i deltagarnas berättelser. Hammarén (2008) menar att det är i det språkliga spelet mellan människor som kunskapen arbetas upp. I dialogseminariet utforskas olika teman i samtal genom associativa förbindelser av olika slag.

Hammarén (2008) har formulerat några förutsättningar och slutsatser kring dialogseminariemodellen, nämligen:

- Dialogseminarier skapar en mötesplats där språket arbetas upp mellan människor för en mer träffande kommunikation.
- Modellen förutsätter att arbetet är kollektivt och går över tid.
- Språket arbetas upp med hjälp av exempel, egna och andras, i kombination med reflektion.
- Reflektion förutsätter yttre impulser från såväl teori som från konstnärlig gestaltning.

I nästa avsnitt beskrivs hur vi konkret gick tillväga i arbetet med vår tillämpning av dialogseminariet tillsammans med två grupper av skolsköterskor. Den intresserade läsaren kan läsa mer om dialogseminarier i exempelvis Johannessen (1999), Göranzon (2001), Hammarén (2008) och El Gaidi (2007).

Genomförande

Hösten 2012 genomförde vi en serie med fyra dialogseminarier tillsammans med två grupper av skolsköterskor. Under februari – mars 2013 genomfördes ett avslutande utvärderingsmöte i varje grupp. Studien finansierades med stöd från Uppdrags AB vid Karlstads universitet. Vi valde skolsköterskor som yrkesgrupp främst av praktiska skäl, utifrån att en av oss hade en personlig kontakt med skolsköterskornas verksamhetschef. Av verksamhetschefen fick vi veta att skolsköterskorna tidigare hade arbetat med kollegahandledning eller haft extern handledning. Vi blev inbjudna till ett verksamhetsmöte i maj 2012 där representanter för länets alla skolsköterskor var närvarande. Vi presenterade oss och erbjöd deltagande i vår studie. Erbjudandet bestod av deltagande i fyra dialogseminarier, samt ett uppföljningsmöte, utan kostnad. Detta skulle för delta-

gande skolsköterskor innebära ett alternativ till den handledning de brukade få. På verksamhetsmötet gav vi muntlig information och delade ut ett blad med information om studiens syfte och dialogseminarierna som samtalsform. I informationsbladet fanns också uppgifter om hur de som var intresserade av att delta kunde kontakta oss.

Tretton skolsköterskor anmälde sitt intresse att delta i projektet. De tretton personerna delades senare in i två grupper på sju respektive sex personer. Den ena gruppen kom till universitetets lokaler och en grupp hade en egen lokal på hemorten dit vi reste. De tretton skolsköterskorna hade alla grundutbildning till sjuksköterska och specialisering till skolsköterska. Några i gruppen hade endast några års erfarenhet av arbetet som skolsköterska, men majoriteten hade minst tio års erfarenhet.

Gruppen som besökte oss på universitetet kände till varandra utan att känna varandra eller ha arbetat tillsammans. De var alla intresserade av att få handledning och såg dialogseminarierna som ett intressant alternativ. Gruppen som vi besökte kände varandra sedan tidigare. De hade haft handledning tillsammans inom gruppen och valde nu att pröva dialogseminarieformen under hösten 2012. Vid dialogseminarierna delade vi upp seminarieledaransvaret mellan oss genom att en och samma person fungerade som samtalsledare för en och samma grupp vid samtliga tillfällen. Samtalsledaren var olika för de två grupperna. Den eller de av oss tre som inte agerade samtalsledare fungerade som protokollförare.

Impulstexter, deltagartexter och idéprotokoll

Deltagarna fick inför varje dialogseminarium en impulstext och en skrivanvisning för skrivandet av en egen text inför seminariet. Impulstexten fanns med för att skapa friktion och tillföra yttre impulser. Hammarén (muntlig kommunikation, 2010) talar om att ”reflektera genom en mask”. Alla läste samma impulstext. Texter valdes så att de inte skulle ligga alltför nära skolsköterskeprofessionen, för att öppna för olika slags personliga erfarenheter och för att minska risken för intellektualisering vid läsningen.

Som impulstexter valde vi att använda skönlitterära texter, som vi tidigare hade använt i kurser för lärare på Karlstads universitet, se referenslistan. I dialogse-

minariet användes en särskild typ av läsning. Det handlade inte om att läsa för att förstå utan om att vara uppmärksam på förbindelser som slår an till egna erfarenheter, minnesbilder och personliga associationer. I skrivanvisningen uppmanades deltagarna att läsa långsamt med penna i handen och anteckna under läsningen som ett underlag för den egna texten de skulle skriva. De uppmanades också att inte censurera eller värdera de tankar som väcktes, utan låta dem komma. I nästa skede valde de själva vilka anteckningar från läsandet som skulle bilda underlag till det egna textbidraget, som skulle hållas kort, ca en A4-sida. Skrivandet av den egna texten ägde rum hemma, som en förberedelse. Deltagarna skickade in sina egna texter till oss ett par dagar i förväg och vi kopierade ett exemplar till varje deltagare och tog med till seminarierna. Texterna vara alltså nya vid seminariet för alla utom för textförfattaren.

För att fånga upp det som sas upprättades ett idéprotokoll vid varje dialogseminarium. De av oss om förde protokoll antecknade så mycket som möjligt av de samtal som utspann sig under seminarierna och renskrev efter varje seminarium. Det innebar att vi hade utförliga anteckningar från seminarierna. Dessa anteckningar utgjorde idéprotokollet och skickades ut till deltagarna i seminariet inför nästa seminarium då vi gick igenom protokollet och talade om det. Tanken med idéprotokollet var att fånga upp centrala teman som framkom i dialogseminariet, samt ge underlag för fördjupning.

Dialogseminarieträffarna

Vid det första introducerande dialogseminariet gav vi en kort bakgrund till dialogseminariet som form och innehåll samt genomförde en associationsövning. Ett kort idéprotokoll upprättades.

De kommande tre dialogseminarierna inleddes alla med en genomläsning av och samtal om förra seminariets idéprotokoll. Seminariet fortsatte sedan med att en av deltagarna läste sin egen text högt medan övriga deltagare lyssnade med pennan i handen och gjorde egna anteckningar. Deltagarna uppmanades att vara öppna för det som väcktes i dem själva och inte ha fokus på den upplästa textens formella kvaliteter. Sedan var det dags för en runda där alla deltagare i tur och ordning berättade vad som kommit till dem utifrån det de hört och sett. Under denna runda hade varje deltagare eget utrymme för att tala utan kommentarer eller värderingar från någon annan. Som avslutning på rundan

delade textförfattaren med sig av sina reflektioner utifrån det som sagts av de andra deltagarna. Därefter avslutades första textens runda och nästa deltagare och text hamnade i fokus. Samma procedur genomfördes tills alla deltagare hade läst sin text och tagit del av övriga deltagares associationer.

Samtalsledarens uppgift var att se till att samtalet löpte enligt den uppgjorda strukturen. Vid vissa, men inte alla, tillfällen deltog samtalsledaren i rundorna med egna associationer utifrån de upplästa texterna. Varje seminarium varade i tre timmar.

Avslutande uppföljningsmöte

Vi hade ett sista uppföljande möte i varje grupp, i den ena gruppen i februari 2013 och i den andra i mars 2013. Syftet med detta möte var att synliggöra det gemensamma lärandet och sammanfatta erfarenheter av deltagandet i dialogseminarierna. Till detta samtal fick deltagarna i uppgift att läsa igenom samtliga idéprotokoll och fundera över och göra anteckningar utifrån frågorna:

- Vad tar du med dig från dialogseminarierna?
- Vad tar du med dig från dialogseminarierna som har särskild relevans för ditt arbete som skolsköterska?

Deltagarna hade med sig varsin text utifrån frågorna de fått i förväg. Vi följde strukturen från tidigare dialogseminarier. Varje deltagare läste sin text i tur och ordning och övriga deltagare delade med sig av sina tankar. Deltagarna gavs möjlighet att ge uttryck för såväl positiva som negativa erfarenheter från dialogseminarierna. Även denna gång fördes anteckningar.

Etiska överväganden

Samtliga deltagare gav skriftligen informerats samtycke (Vetenskapsrådet 2011) till att delta i studien vid det inledande dialogseminariet. Då kom vi också överens om att det som kom upp under dialogseminarierna, i såväl deltagarnas texter som i de samtal som följde, inte skulle spridas utanför rummet i någon annan form än i den rapportering av studien som denna text är en del av. Vid det sista dialogseminariet, hösten 2012, fick vi återigen samtliga deltagares skriftliga

samtycke till att använda de texter som producerats i samband med dialogseminarierna.

Resultatredovisning och diskussion

Här redovisas och diskuteras samlade erfarenheter från fyra dialogseminarier med två olika grupper av skolsköterskor. Underlaget består av idéprotokoll från totalt 10 träffar, fyra dialogseminarier och en avslutande träff i varje grupp, samt deltagarnas texter till den avslutande träffen.

Texten består av två avsnitt. I det första beskrivs erfarenheter av dialogseminariet som samtalsform. I det andra beskrivs innehållsliga aspekter i de samtal som fördes. I redovisningen används citat men de kopplas inte till specifika deltagare då vi vill synliggöra mångfalden av erfarenheter snarare än enskilda deltagares erfarenheter.

Dialogseminariet som samtalsform

Arbetet i dialogseminariet genomfördes efter en särskild modell som vi tidigare beskrivit. Nedan redovisas deltagarnas erfarenheter av denna form under följande rubriker: Förberedelser, att läsa högt för varandra, att lyssna och knyta an till det personliga, ett tillåtande rum, samt tid och långsamhet.

Föreberedelser

Deltagande i dialogseminarier kräver förberedelser i form av att läsa och skriva text. Detta skrivande handlar om att fånga upp egna personliga minnen, erfarenheter och associationer. I dialogseminariet är inte textens formella kvaliteter i fokus, vilket upplevdes positivt av flera deltagare.

- Bara skriva ner – det är som att släppa taget. Det var svårt i början.
- Det är befriande att skriva fritt utan att värdera det man skriver.

Att skriva en text till ett dialogseminarium handlar om att dela med sig av sina personliga erfarenheter. Fokus i samtalet under seminariet är på vars och ens

reflektioner i relation till den lästa impulstexten. Förberedelserna inför dialogseminarierna upplevdes som viktiga och läsandet av impulstexten och skrivandet av det egna textbidraget innebar att processer sattes igång.

- Jag fick nya associationer vid varje läsning [av impulstexten].
- Skrivandet påverkar upplevelsen av minnet.

Deltagarna beskrev hur det fria sättet att skriva inför varje dialogseminarium på olika sätt öppnade dörrar till en fördjupad självförståelse. Under den termin våra dialogseminarier pågick kunde vi se en utvecklingsprocess som innebar att allt friare skrivande.

- Att skriva ner det personliga som kommer upp har varit lite att ”släppa taget”. Det är inte viktigt hur jag formulerar mig utan den personliga känslan.
- Ibland är det svårt att skriva. Det blir mycket frågor i mina texter, inte så mycket berättelser. Men det gör inget. Vissa texter är lättare att skriva utifrån.

Texterna var skrivna utifrån de minnen, erfarenheter och associationer som hade väckts hos var och en under läsningen av impulstexten. Vid seminariet blev sedan varje text en källa till nya reflektioner hos dem som lyssnade.

Givetvis kan smärtsamma erfarenheter komma upp till ytan då man associerar fritt utifrån en impulstext. Texter väcker olika minnen hos olika läsare. Här hade varje deltagare ett eget ansvar, att välja att skriva om sådant som man verkligen vill dela med andra. Vid våra avslutande samtal reflekterade en deltagare utifrån detta.

- Det finns nästan inte för starka [impuls]texter. Man bestämmer ju själv vad man skriver.

Skrivandet av den egna texten innebar att varje deltagare kom väl förberedd till dialogseminarierna. Vi noterade att det inte förekom en enda gång att någon deltagare kom oförberedd, utan egen text.

Att läsa högt för varandra

I dialogseminariet läste varje deltagare upp sin egen text och fick den stunden de andras odelade uppmärksamhet. Det innebar för textförfattaren att fokus kunde läggas på själva läsandet. Högläsningstunderna beskrevs på olika sätt som högtidliga.

- Att få skriva ner sina tankar och sedan läsa upp sin text var väldigt spännande och annorlunda.

Efter avslutad läsning blev det en stunds tystnad där var och en satt kvar i sin egen tankevärld en stund. Vår erfarenhet är också att uppläsaren tog mer och mer plats i rummet för varje dialogseminarium, tog mer tid på sig vid läsandet och använde pauser som en effekt för att förmedla textens innehåll.

- Att få läsa upp det skrivna förstår jag nu som en viktig del i processen.
- Läsa upp för andra – det har känts bra. Man lär känna varandra.

Många deltagare uttryckte att de lärde känna varandra genom att lyssna till varandra och läsa sina egna texter. Texterna var personligt hållna och deltagarna fick en inblick i varandras erfarenhetsvärldar. Att låta den andres erfarenheter få ta plats i rummet och ta emot erbjudandet att dela med sig kan förstås som handlingar av ömsesidig tillit och också av en sorts intimitet, dock med bibehållen integritet.

Att lyssna och knyta an till det personliga

Deltagarna som lyssnade till textläsningen uppmanades att också lyssna inåt mot sig själva. Var och en gjorde anteckningar av sina egna associationer utifrån det som lästes upp. Vad väckte texten hos dem, vilka minnen, vilka personliga erfarenheter kom till liv då de lyssnade? Denna process menar vi har likhet med det egna skrivandet med impulstexten som utgångspunkt. Även i detta skede var det centralt att inte värdera eller censurera de tankar som väcktes. En deltagare beskriver denna del i arbetet:

- Underliggande funderingar pluppar upp när man hör de andras historier och även sina egen. Bilder kommer upp ur minnet och plötsligt så minns man igen hur det var då.

Efter högläsningen vidtog en runda då var och en i tur och ordning delade med sig av de egna reflektionerna. Här valde varje deltagare vad de ville dela med sig av, och de hade alltid möjligheten att avstå från att säga något. Dessa rundor präglades av nyfikenhet och av ett mått av förundran över hur många olika tankar, minnen, erfarenheter och associationer en och samma text kunde väcka.

- Vi är så lika och ändå så olika. Texterna väcker minnen till liv.
- Här skriver jag en text och så har alla berättelser med den som inspiration. Så roligt med alla ringar på vattnet...

Dessa ”ringar på vattnet” innebar också att textförfattaren inspirerades av övriga deltagares associationer.

- Man ser det på ett annat vis då man hör andras associationer.
- ... känner mig lite ödmjuk inför allas berättelser, tacksam att få ta emot allas berättelser
- Positivt att få utforska egna associationer och att få ta del av andras. Ett lekfullt sätt.

Vid textuppläsningen hände det vid ett par tillfällen att någon deltagare blev starkt berörd. Det kan ses som en följd av att deltagarna hade ”garden nere” och var öppna för de minnen som väcktes i dem. Deltagarna tog själva och i grupp stort ansvar för det som sas vid dessa tillfällen. Två deltagare beskriver det så här:

- Det hände något den där fredagen.... Ett skal försvann ... Jag såg bilder, minnen som jag inte tänkt på, på länge. Det väckte saker som var svåra ... Jag känner mig trygg i gruppen här så jag kan berätta vad som hände mig.
- Det har varit mycket känslor, texterna har väckt känslor och samtalen har också det. Lite jobbigt men mest roligt och spännande

Just det att texterna är personliga, med potential att väcka tankar och känslor hos andra, är en viktig del i samtalen. Efter en uppläsning var detta en deltagares reflektion:

- Jag har svårt att hitta orden ... Det är något med livets vändning och andningen som symbolisk.

De deltagande skolsköterskorna blev berörda då de lyssnade på texterna. De fick också uppleva att de genom att dela med sig av sina egna texter satte igång processer hos övriga deltagare. Vi förstår det som att seminarierna upplevdes som meningsfulla.

Ett tillåtande rum

Deltagarnas övergripande erfarenheter av samtalen ger oss en bild av dialogseminariet som ett tillåtande rum med fasta ramar. Detta rum präglas bland annat av en vänlig grundstämning, där det finns plats för alla och där det är möjligt att tänka på nya sätt. Några citat från samtalen får illustrera detta:

- Alla har fått ta plats.
- Att läsa texter på ett annat sätt och knyta an till det personliga har öppnar upp för något nytt.

Detta tillåtande rum menar vi gjordes möjligt bland annat tack vare en fast struktur för formen för samtalet. Texterna lästes upp enligt en bestämd ordning och även för de efterföljande samtalen fanns en tydlig i förväg bestämd ordning. Alla fick ordet i den runda som följde på textläsningen och alla fick tala till punkt. På så sätt blev allas röster hörda.

- Man får tala till punkt. En viktig del i formen.
- Att få tala till punkt gör att man tänker lite mer.

Självklart fanns det också i varje ögonblick möjlighet att avstå från att säga något. De fasta ramarna vad gällde formen och de fria ramarna vad gällde innehållet gav varje deltagare utrymme. Många deltagare lyfte fram att dialogseminariet gav energi.

- Det har varit roligt att komma hit, det ger mycket energi, sätter igång mycket, roligt och positivt.

- Det ger energi ... jag har inte känt mig så trött efteråt ... Det har varit mycket prat och mycket verkstad.

I flera deltagares reflektioner vid vårt avslutande samtal återkom ord som ”befriande” och ”släppa taget”.

- Läsa en text på ett annat sätt är spännande, bara skriva ner...som att släppa taget.

Det tillåtande rummet är ett demokratiskt och jämlikt rum. Allas erfarenheter får plats och är värdefulla, eftersom allas erfarenheter har potential att väcka något hos övriga deltagare. Dessa delade erfarenheter menar vi skapar utrymme för ett kollektivt lärande.

Det tillåtande rummet kan också beskrivas som ett ”långsamt” rum. Saker och ting får ta tid, var och en får tala till punkt. Ingen behöver armbåga sig fram för att få ordet och ingen tillåts dominera. Kanske de positiva erfarenheterna av dialogseminarieformen säger oss allra mest om hur våra vardagliga samtal vanligtvis ser ut. Dialogseminarierna upplevdes i en mening som en oas, som ett rum där man kunde vila sig från vardagens brådska. Några deltagarröster uttrycker det så här:

- Så skönt, här får man tid och behöver inte känna sig stressad, skönt att få sätta sig ner och prata. Vi har för bråttom idag.
- ... mycket personliga berättelser. Det avskalade skapar närhet.
- Som att lösa korsord. Man blir koncentrerad. Har inte tid att tänka på annat.

Dialogseminariets innehåll

Detta andra avsnitt av resultatredovisningen handlar om dialogseminariernas innehåll och beskrivs under följande rubriker: Sinnesskärpning, integrering, likhet- olikhet samt självförståelse.

Sinnesskärpning

I dialogseminariet lyfts personliga erfarenheter och påfallande ofta var det erfarenheter från barndomen med inslag av konkreta sinneserfarenheter. Många samtal handlade om lukter – som lukten från en farstu, lukten av eter på sjukhuset, lukten hemma hos mormor – men även om ljud-, smak- och känselintryck. Det kan beskrivas som att samtalen innebar en sorts sinnesskärpning. Att tala om sina ”sinnesminnen” var ett konkret sätt att dela med sig av sina erfarenheter, och också en källa till delade erfarenheter.

- Det har handlat mycket om lukter och smaker – kanske mest luktintryck?
- Jag åt tillbaka i rummet, som då, med sinnet och smak. Sinnena blev jag påmind om.

Sinneserfarenheterna blev en väg tillbaka till minnena. Vi upplevde att seminariet fungerade som en slags gränsöverskridare – de kroppsliga minnena språkliggjordes genom texter och associationer och blev på så sätt åtkomliga som en delad erfarenhet, ”tillbaka i kroppen” hos var och en. Ett återkommande samtalsämne var att deltagarna mindes sig själva som barn och talade om att dessa erfarenheter är en tillgång då de möter barn idag. Detta är starkt kopplat till nästa aspekt som vi valt att kalla sammansmältning.

Sammansmältning

En innehållslig aspekt i samtalen rör sammansmältning. Två sammansmältningsprocesser dominerade i samtalen, en över tid – den mellan att vara barn och att vara vuxen – och en mellan olika arenor – att vara en privat och en professionell person.

Deltagarna uttryckte att de hade barndomen med sig i sitt vuxna liv, vilket vi ser som ett exempel på sammansmältning över tid. De fick perspektiv på den egna barndomen och på barn/elever idag vilket bidrog till att de bättre kunde förstå de barn och unga de möter i sin roll som skolsköterskor.

- Dialogseminarierna har öppnat upp inför barnet inom mig; det har blivit klarare för mig. Vi pratar mycket om att vi tänker utifrån barnens perspek-

tiv, men i praktiken ser vi utifrån oss själva, från oss vuxna. Respekt för barnen är centralt.

- När jag träffar en flicka i skolan försöker jag komma ihåg hur det var. Hur upplevde exempelvis jag.... Jag frågar: När hade du sista mens?...och hon vet inte alls.... Då undrar jag: Var det så? Hur tänkte jag? Jag har jättestor användning av att försöka minnas hur det var när jag var så gammal.

- Jag kommer ihåg smittkoppsvaccinationen, när de skar..... och det tog dåligt på mig. Jag kände mig väldigt utlämnad inför läkaren. Idag tar vi oss tid och det är viktigt. För många är jätterädda, även på högstadiet.

I rundorna belystes ofta såväl barnets som den vuxnes perspektiv och det faktum att alla runt bordet hade erfarenhet av att vara barn.

Sammansmältning mellan olika arenor, den privata och den professionella, handlade om att ta vara på de olika erfarenheter vi har och se dem som en tillgång i yrkeslivet, även om erfarenheterna inte är gjorda där.

- Jag tänker på samverkan mellan våra yrkesliv och våra privatliv – vi bär med oss så mycket som är viktigt.... Sådant vi bär med oss hela vägen. All erfarenhet vi får. Man ska inte rusa iväg och rusa vidare. Det är viktigt att man är närvarande.

Vid det avslutande samtalet benämndes dessa processer på följande sätt:

- Våga använda hela mig. Våga lite mer till min intuition. Sjuksköterskan JAG är mycket mer än det jag lärt mig att jag ska göra. Man ska inte för-ringa det personliga.

- Intuitionen är inte tagen ur luften utan är erfarenheter. Att lita på den.../ /... känns skönt.

Vi förstår sammansmältningsprocessen som en lärandeprocess som till stor del handlar om att se nya helheter och samband. Deltagarna beskriver hur alla olika erfarenheter som görs i livet, bidrar till vars och ens kunskap. Denna kunskap beskrivs tydligt som en resurs i yrkesutövningen. Lärandeprocessen kan beskrivas som ett synliggörande av just denna insikt.

Likhet – olikhet

Under denna rubrik vill vi lyfta fram erfarenheter som handlar om ”mig själv” som individ i relation till det kollektiv som ”andra” i olika konstellationer utgör. Det är en aspekt som både lyfter fram var och en som unik med sina unika erfarenheter men också betonar hur detta bidrar till det gemensamma.

- Att få ta del av allas berättelser, så lika och så olika – det berikar.

Insikten att vi har så olika erfarenheter beskriver flera deltagare:

- Våra olika barndoms- och tidigare upplevelser gör att vi reagerar olika på saker som händer idag. Det har blivit lite av en aha-upplevelse för mig när vi läst våra berättelser och pratat om våra reaktioner på dem. Det känns bra att tänka på det.
- Att jag i ännu högre grad kan förstå hur samma händelse kan upplevas, kännas och präglade olika människor beroende på bakgrund, annan kultur och andra omständigheter.

Den ökade förståelsen för sig själv och andra som deltagarna lyfter kopplas ibland direkt till deras yrkesutövande.

- Jag har lärt känna mina kollegor bättre och fått ”se” saker som ökat förståelsen, som vi annars inte skulle haft tid att prata om.
- Förståelse till våra medarbetare och medmänniskor, gör att vi samarbetar bättre.

Deltagarna lyfte ofta relationella aspekter som handlade om att se sig själv i andra, att förstå sig själv genom andra och tvärtom. Deltagarna blev ofta berörda av varandras erfarenheter.

- Det har varit positivt att ta del av andras berättelser och se att det väcker mycket känslor. Det är viktigt med varandras berättelser.
- Och så detta med känslan, närvaron. Jag kan störas av då ingen annan märker det som jag märker, det som ligger i luften... Trevligt att du delar denna erfarenhet. Om man ser bakåt så har jag alltid haft användning av det.

Här är det analogiska tänkandet framträdande. Genom att ta del av andras erfarenheter, synliggörs likheter och skillnader. På så sätt fördjupas förståelsen både för den egna personen och för andra. Dessa delade erfarenheter kan beskrivas som ett kollektivt lärande. De andra deltagarnas bidrag är nödvändiga för att lärandeprocessen ska komma till stånd.

Självförståelse

Deltagarna beskriver på olika sätt hur de fördjupat sin egen självförståelse under dialogseminarierna. Arbetssättet har bidragit till att deltagarna fått nya tankar, minnen har väckts, de har fått hjälp att lyssna in både sig själva men också varandra och på så sätt upplevt en personlig utveckling.

- Vi har fått använda vår fantasi, associera och minnas. Lärt känna oss själva och varandra lite bättre, lockat fram egna upplevelser som haft betydelse i vår personliga utveckling.

Centralt i denna process är att det är mötet med andras erfarenheter som beskrivs som själva nyckeln till den fördjupade självförståelsen.

- Underliggande funderingar kommer upp när man hör de andras historier och även sin egen.
- Man får en ny förståelse för andras tankar och känslor, även sina egna.

Det vi beskriver som självförståelse ligger nära det vi under en tidigare rubrik kallat sammansmältning. Deltagarna beskriver att de ser hur viktiga de personliga erfarenheterna och egenskaperna är i deras yrkesutövande. De talar om att de förstår sig själva i sin yrkesutövning på ett nytt sätt – hur de reagerar i sitt yrkesutövande kan till stor del förstås som sprunget ur personliga erfarenheter. Här stiger olikhet och personliga erfarenheter fram som en resurs i yrkesutövandet.

- Dialogseminarierna har hjälpt oss att förstå vilka vi är och varför vi handlar som vi gör tycker jag. Vi är väldigt mycket av skolsköterskor och det är bra. Vi trivs alla med vårt jobb.
- Hur jag kan vägleda och stötta eleverna. Jag har blivit starkare som person på jobbet, att jag är jag. Jag känner mig hel. Vill inte vara utan den här resan. Jag tror det kommer att ge tillbaka till barnen i förlängningen.

Vid några tillfällen beskrevs erfarenheter från barndomen som handlade om sjukhusmiljöer på olika sätt. Någon deltagare hade varit fascinerad och lockad av själva sjukhuset och andra hade specifika erfarenheter av att vistas på sjukhus som barn.

- Det var kanske mammas ångest jag kände, när jag fogade mig och vande mig vid sjukhuset... de här erfarenheterna kanske är en grund för mitt yrkesval. Det var inte bara skrämmande, det slutade bra.

Flera deltagare uttrycker en ökad självacceptans, att ha rätt att vara den man är och också en kraft att stå emot krav på prestation. Det kan beskrivas som att varandet har blivit mer synligt och görandet, presterandet, har fått mer hanterbara proportioner.

- Jag har fått distans till det jag gör. Jag kan slappna av, man får en insikt om livet, allt handlar inte om att prestera. Man kanske inte måste anstränga sig så mycket. Mer förlåtande mot sig själv.
- Att reflektera tillsammans känns viktigt. Ger perspektiv på tillvaron, man blir lugn.

Deltagarna berättade också om vad de konkret fått med sig till sitt yrkesutövande.

- Det här är jag. Lita mer till det. Det känns befriande. Man är lika mycket människa som dem man möter.

Avslutningsvis

Det övergripande syftet med denna artikel är att bidra till samtalet om handledning som form för yrkeskunnandets utveckling. Ovan har vi redovisat en studie i vilken vi använt dialogseminarier tillsammans med en grupp skolsköterskor som en form av handledning för att bidra till yrkeskunnandets utveckling.

Vad har vi då sett? Ett resultat av studien som vi vill framhålla särskilt var att deltagarna blev berörda och berörde andra deltagare i dialogseminarierna. Texterna och samtalen väckte känslor och olika minnen till liv hos deltagarna.

Kroppsliga minnena språkliggjordes och blev åtkomliga och kunde kopplas till yrkesrollen. Deltagande i dialogseminarier bidrog till att fördjupa deltagarnas självförståelse. Centralt i den processen var mötet med andras erfarenheter som beskrivs som själva nyckeln till den fördjupade självförståelsen och som samtidigt bidrog till ett kollektivt lärande i och genom gruppen.

Ratkic (2006) betonar det analogiska tänkandets betydelse. Vi såg att det analogiska tänkande stimulerade reflektionen, samt bidrog till att blicken skärptes och erfarenheter kunde tolkas och omtolkas och därmed ge nya insikter. Vad detta betyder för skolsköterskornas fortsatta yrkesutövning kan vi inte veta men vi kunde se att alla blev berörda och fick syn på hur de egna erfarenheterna från framför allt barndomen finns med i deras yrkesutövande.

Som pedagoger har vi oftast en klar idé om vilket lärande som vi vill åstadkomma med de pedagogiska handlingar vi iscensätter. Med dialogseminariet som pedagogiskt verktyg är det annorlunda. Självklart finns det en tydlig ambition att bidra till yrkeskunnandets utveckling men vi kan inte veta hur denna utveckling kommer att se ut hos den enskilde. Dialogseminariet innebär en process som närmast kan beskrivas som att något öppnas. Dialogseminariets form är tydlig och ställer krav på att alla kommer väl förberedda. Formen skapar förutsättningar för deltagarna att utveckla sitt yrkeskunnande men mer exakt vad den enskilda deltagaren tar med sig kan vi inte veta.

Centralt i dialogseminarieformen är utforskandet. Utforskandet i sig och att inte veta vad texterna och seminarierna kommer att leda till är en utmaning och kan kännas otryggt både för seminarielidaren och deltagarna. I seminarierna med skolsköterskorna har den öppna formen varit en tillgång. Bornemark skriver också att en av de viktigaste trådarna att undersöka för att förstå kunskap är just det att inte veta (Bornemark, 2009).

De noggranna förberedelserna inför seminariet där varje deltagare läser och skriver en text ser vi som en nödvändig förutsättning för att seminariet ska beröra. Det enda tydliga kravet på deltagarnas texter är att de ska vara personliga. I de dialogseminarier vi genomförde var detta något som alla deltagare genast tog till sig. Det blev viktiga samtal om skolsköterskeprofessionen, men ofta på ett indirekt sätt och med de personliga erfarenheterna, ofta erfarenheter utanför yrkeslivet, som utgångspunkt.

Dessa dialogseminarier var frivilliga för skolsköterskorna och de stod fria i förhållande till oss som ledde samtalen vilket kan ha bidragit till att klimatet var öppet och tillåtande. Tidigare hade vi använt dialogseminarieformen tillsammans med studenter i ett utbildningssammanhang, vilket gav en annan inramning.

För att utveckla yrkeskunnande krävs tillgång till flera kunskapsformer, Borne-mark och Svenaeus (2009) menar att alla olika kunskapsformer är av betydelse i yrkesutövandet. Något som ofta framhålls är reflektionens betydelse för att utveckla yrkeskunnandet. Enligt Dreyfus och Dreyfus (1980) krävs det reflektion över konkreta situationer i yrkespraktiken för att utvecklas från att vara kompetent till att bli skicklig. Vår erfarenhet är att det ofta är svårt att åstadkomma reflektion och här har vi funnit att dialogseminarieformen med dess särskilda form med noggranna förberedelser med impulstexter som lästs och egna texter som skrivits innan har varit gynnsam för reflektionen. En kunskapsform som vi föreställer oss har möjlighet att utvecklas i dialogseminarieformen är omdömeskunskapen, fronesis det goda omdömet (El Gaidi, 2007).

Något annat som vi vill lyfta fram som betydelsefullt i arbetet med dialogseminarier är att samtalen i dialogseminarierna bidrog till sammansmältning över tid och sammansmältning mellan arenor. Deltagarna rörde sig fritt mellan den egna barndomen, och olika delar av sitt vuxenliv som föräldrar, skolsköterskor etc. De fick perspektiv på den egna barndomen och på barn/elever idag vilket bidrog till att de bättre kunde förstå de barn och unga de möter i sin roll som skolsköterskor. Sammansmältning mellan olika arenor, den privata och den professionella handlade om att se att erfarenheter från privata arenor kan vara en tillgång i yrkeslivet. Personliga erfarenheterna är viktiga och utgör en resurs i yrkesutövandet.

Vår slutsats efter att ha genomfört dessa dialogseminarier med yrkesverksamma skolsköterskor att de kan utgöra ett fruktbart komplement till handledning.

Referenser

Bladini, K., & Naeser, M. (2013). *Att kvalificera ett samtalsuppdrag. Om ett utvecklingsarbete i speciallärarprogrammet*. Karlstad: Karlstad University Studies 2013:27.

- Bornemark, J. (2009). Icke-vetandets möjligheter. I J. Bornemark & F. Svenaeus (Red). *Vad är praktisk kunskap?* (s. 37-38). Stockholm: Södertörns Studies in Practical Knowledge 1.
- Dreyfus, H., & Dreyfus, S. (1980). *A five stage model of the mental activities involved in direct skill acquisition*. Berkeley, CA: University of California.
- El Gaidi, K. (2007). *Lärarens yrkeskunnande: bildning och reflekterande erfarenheter*. Stockholm: Dialoger.
- Göranzon, B. (2001). *Spelregler – om gränsöverskridande*. Stockholm: Dialoger.
- Hammarén, M. (2002) Lyssnande är hårt arbete. I P. Tillberg (red.) *Dialoger: om yrkeskunnande och teknologi*. (s. 48-55) Stockholm: Dialoger.
- Hammarén, M. (2008). *Ledtråd i förvandling: Om att skapa en reflekterande praxis*. (2 uppl.) Stockholm: Dialoger.
- Hammarén, M. (2010) *Skriva: en metod för reflektion* (2 uppl.). Stockholm. Santéus.
- Johannessen, K.S. (1999) *Praxis och tyst kunskande*. Stockholm: Dialoger.
- Ratkic, A. (2006). *Dialogseminariets forskningsmiljö*. Stockholm: KTH.
- Vetenskapsrådet (2011). *God forskningsred*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Impulstexter

1. Moster Signe – text ur: Hammarén, M. (2006). *Skriva ihop sig. Om att uppfinna sig själv*. Stockholm: Santéus Förlag.
2. Sid 7-9 ur Delblanc, S, (1991) *Livets ax*. Albert Bonniers förlag
3. Gudmundsson, E,M. (2002) Vilka är friska och vilka är det inte. I P. Tillberg (red.) *Dialoger – om yrkeskunnande och teknologi*. Stockholm: Dialoger.